

Rapport 2010:54

Arkeologiska förundersökningar

Två fjärrvärmeanslutningar längs Follingegatan

RAÄ 5
Follingegatan 12 och 28
Skänninge stad
Mjölby kommun
Östergötlands län

Mats Magnusson

Två fjärrvärmeanslutningar längs Follingegatan

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte	7
Metod och dokumentation	7
Resultat	8
Fyndmaterialet	10
Referenser	10
Tekniska uppgifter	12
Bilaga 1. Ritningar	13

Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

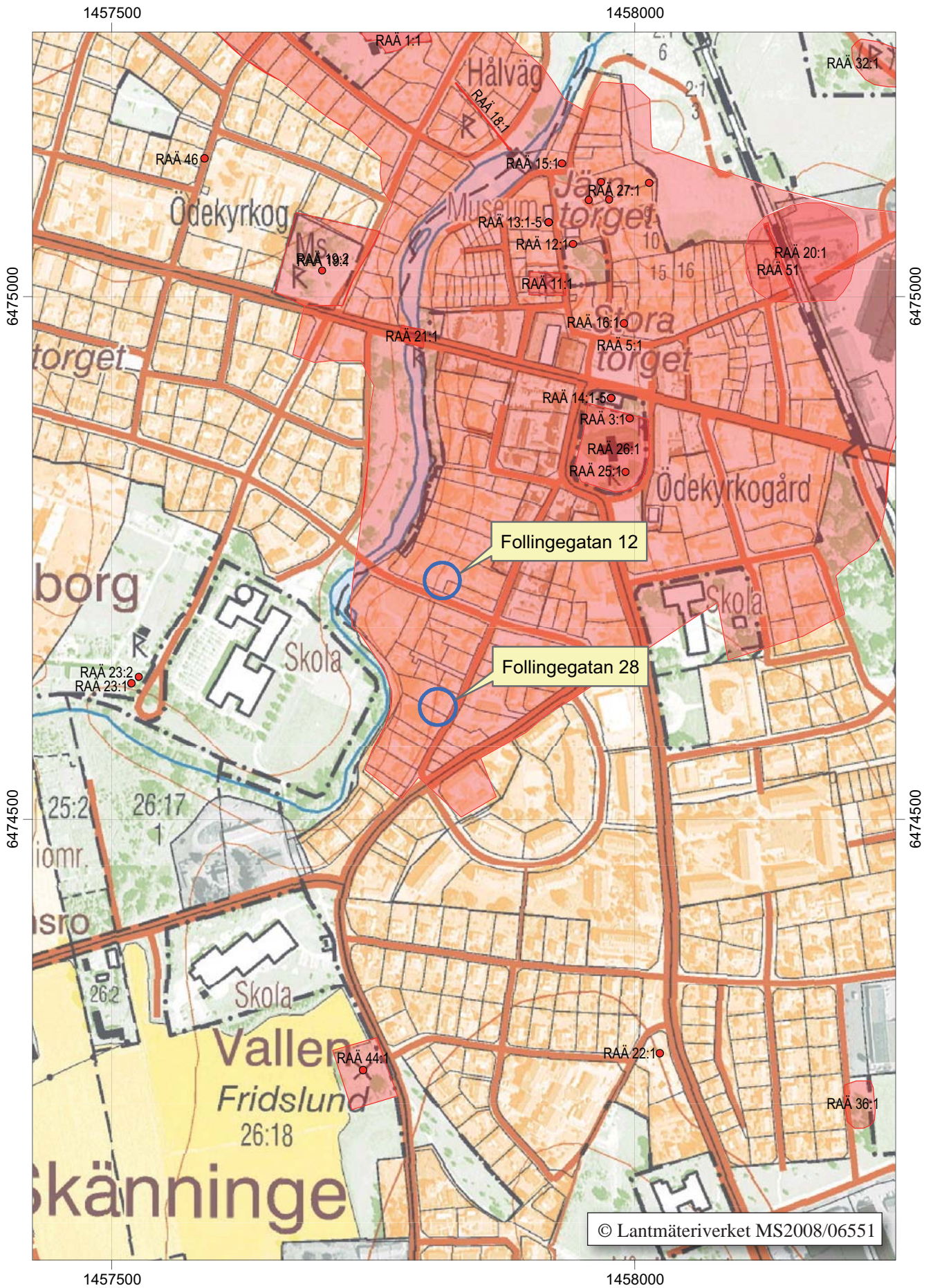
Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

Sammanfattning

Östergötlands länsmuseum utförde den 27 maj och den 3 juni 2010 två arkeologiska förundersökningar, i form av schaktningsövervakningar, i samband med att två fastigheter anslöts till fjärrvärme utmed Follingegatan i Skänninge stad, Mjölby kommun. Arbetena utfördes på uppdrag av Mjölby-Svartådalen Energi AB. På Follingegatan 28 påträffades en stensättning och en syllstensrad i schaktet som totalt omfattade ca 17,5 löpmeter. I det 15,5 löpmeter långa schaktet på Follingegatan 12 framkom delar av en kullerstensgata som finns utmärkt på 1713 års karta. Fynd i samband med schaktningen på Follingegatan 28 placerar anläggningarna till tiden kring år 1700 och framåt. Från schaktningsövervakningen på Follingegatan 12 tillvaratogs inga fynd.

Mats Magnusson
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan, blad 8F4b, med undersökningsområdena markerade. Skala 1:5 000.

Inledning

Den 27 maj och 3 juni 2010 utförde Östergötlands länsmuseum två arkeologiska förundersökningar i form av schaktningsövervakningar. De båda schaktningsövervakningarna föranleddes av att fastigheter på Follingegatan 28 och 12 skulle anslutas till, det i gatan redan befintliga, fjärrvärmenätet. Den första schaktningsövervakningen skedde på Follingegatan 28, i kvarteret Tullnären 20, där schaktet drogs på fastighetens sydvästra sida och in på baksidan av huset. Vid adressen Follingegatan 12, i kvarteret Folkungen 6, anslöts fastigheten via fjärrvärmeledningen som går i Borggatan. Totalt undersöktes ca 33 löpmeter schakt.

Den arkeologiska förundersökningen utfördes efter beslut från Länsstyrelsen Östergötland. Uppdragsgivare var Mjölby-Svartådalen Energi AB som också svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för de arkeologiska förundersökningarna och utformningen av rapporten var undertecknad.

Områdesbeskrivning

Skänninge är beläget centralt i ett öppet jordbrukslandskap. Staden tycks ha vuxit fram successivt under 1000- och 1100-talen, först som en centralort vid ett vägmöte och vadställe och senare som en av Östergötlands äldsta städer. Skänninge omnämns första gången år 1178. Staden når sin höjdpunkt under senare delen av 1200-talet och 1300-talet. 1400-talet innebar en stark tillbakagång i takt med att Vadstena växte till och ett par stora bränder under 1400-talet bidrog säkert till nedgången. Under 1500-talet verkar Skänninge snarast haft karaktär av förstörd bondby med enstaka specialiserade näringar (Feldt 2004a, Hasselmo 1983).

Generellt är kulturlagren i Skänninge diffusa och svåra att datera. Brandlager från de stora stadsbränderna kan bara spåras fläckvis i staden. Sannolikt har bebyggelsen varit gles i förhållande till många andra medeltida städer. Detta gör att begränsningarna för den medeltida staden är osäkra.

Förekomsten av två tidiga kyrkor, S:t Martin och Allhelgona, som genom fynd av runristade gravmonument dateras till missionstid, samt ett stort antal runstenar i närområdet pekar på att orten tidigt var en plats av betydelse. Vid undersökningar inom stadsområdet har förhistoriska lämningar påträffats vid flera tillfällen. Detta kan möjligen tyda på en platskontinuitet från järnåldern och fram till dagens stad. Dessa lämningar har sin största koncentration till området runt Follingegatan (Feldt 2004a), d v s inom det nu aktuella undersökningsområdet.

Undersökningsområdet var beläget i den södra delen av det medeltida Skänninge. Follingegatan och

Mjölbygatan (tidigare benämnd Tjuvagatan) tillhör sannolikt de medeltida gatusträckningarna i staden. Området är mycket intressant ur arkeologisk synvinkel med tanke på platsens äldsta bebyggelsefaser. I Follingegatan och Bjälbogatan samt omgivande kvarter har härdar och andra anläggningar, som troligen kan hänföras till förhistorisk tid och tidig medeltid, påträffats vid flera tillfällen (Feldt 2004a).

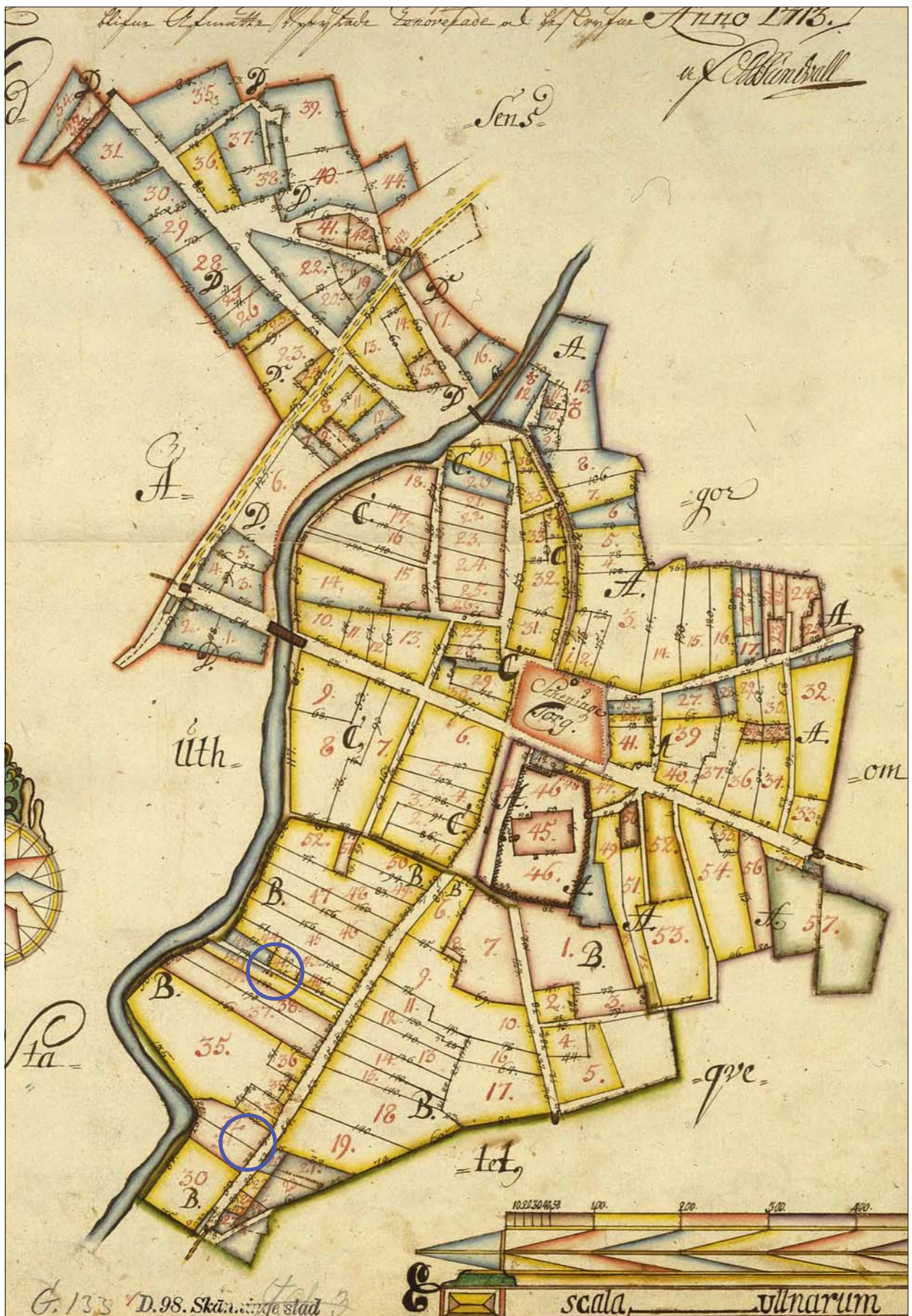
I samband med fjärrvärmeutbyggnad i Follingegatan/kv Folkungen 4-5 och byte av VA-ledning i kv Folkungen 4 i Skänninge dokumenterades odlingsspår, flera gatunivåer, ras- och brandlager, en härd som sannolikt var förhistorisk och två syllstensgrunder varav den äldsta har ¹⁴C-daterats till sen vikingatid - tidig medeltid (Feldt & Lindberg 2003). En annan härd vid Follingegatan 28 har daterats till förromersk järnålder (Feldt 2004b).

Ytterligare undersökningar på samma fastigheter visade att bebyggelsen ute vid gatan har haft en helt annan karaktär än längre in på tomten (Lindgren-Hertz 1994). Slutsatserna från undersökningen var att Skänninge sannolikt haft en förtätad bebyggelse utmed Follingegatan redan från tidig medeltid. Längre in på tomten har utnyttjandet varit av mer extensiv art.

Vid schaktningar för VA och el på fastigheten kv Jarlen 7 har en härd, ¹⁴C-daterad till romersk järnålder påträffats (Feldt & Lindberg 2002a). Vid samma undersökning dokumenterades dessutom rester efter eldhärdade byggnader från senmedeltid eller nyare tid. Kulturlagren på tomten innehöll rikligt med djurben och i dess övre parti framkom keramik av efterreformatorisk karaktär.

Indikationer på en hägnad, i form av störhål, påträffades längs med Follingegatans västra sida vid schaktningar för en vattenläcka mellan Follingegatan 27 och 30 (Feldt 2001). Någon datering av störhålen utfördes aldrig. De uppträdde dock under de äldsta kulturlagren. Längre söderut längs Follingegatan, vid korsningen med Bjälbogatan, har rikligt med slagg påträffats vid schaktning för VA. Slaggen påträffades på en gatubeläggning som genom fynd av stengods av Siegburg-typ och yngre rödgods kan dateras till senmedeltid (Feldt & Lindberg 2002b). Från VA-schaktningar i Borggatan, öster om Follingegatan, finns högmedeltida dateringar och fynd av hantverks-spill i form av bearbetat ben (Feldt 2005).

Även längre österut, i kv Skrivaren, har lämningar som bedömts vara förhistoriska eller tidigmedeltida påträffats. Vid Rosenlundsskolan framkom en kokgrop som inte daterades (Feldt & Skoglund 1994). I en avfallsgrop vid Lindbladsskolan har ben daterats till tidig medeltid. (Björkhager & Feldt 2007). Fynd av sk östersjökeramik gjorts också gjorts i närområdet (Feldt 2004a). Dessutom har en härd i Bjälbogatan bedömts som förhistorisk (Hasselmo 1983).

Figur 3. Utsnitt ur 1713 års ägomätning över Skänninge. LMS, akt D98-1:5.

Figur 4. Utdrag ur Adresskartan över Skänninge med schakten och profiler markerade. Skala 1:1000.

Syfte

Syftet med förundersökningarna, som genomfördes i form av en schaktningsövervakningar, var att tillse att fast fornlämning berördes i så liten omfattning som möjligt. Fornlämningar som framkom skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras. Målet var att resultatet skulle kunna kopplas till tidigare undersökningar och därigenom ge en utökad och fördjupad kunskap om det aktuella området.

Till undersökningarna knöts följande frågeställningar:

- Vid schaktning inne i kv Tullnären: Finns det några spår efter medeltida bebyggelse?
- Finns det tecken på förhistorisk aktivitet på platsen?
- Gränsen för Skänninges medeltida utbredning söderut är osäker. Kan fjärrvärmeschaktningen ge svar på frågan om det finns lämningar efter medeltida kulturlager eller konstruktioner i området?

Resultatet från förundersökningarna skulle även kunna ligga till grund för länsstyrelsens fortsatta bedömningar i ärendena samt utgöra ett underlag för uppdragsgivarens planeringsarbete.

Figur 5. Schaktet i Follingegatan 28. Foto Mats Magnusson, ÖLM.

Metod och dokumentation

De arkeologiska förundersökningarna genomfördes som schaktningsövervakningar i samband med grävandet för fjärrvärmeledningar. Arbetet utfördes med grävmaskin och framrensning skedde med skrapa. Det första schakt som grävdes var det vid Follingegatan 28 inom kvarteret Tullnären 20. Detta schakt var ca 17,5 m långt och gick från fastighetens baksida och längs dess sydvästra gavel ut till Follingegatan. Bredden på schaktet var ca 0,5 m och djupet ca 0,8 m. Den sydvästra schaktväggen dokumenterades med en profilritning och foton togs med digitalkamera.

Vid adressen Follingegatan 12, i kvarteret Folkungen 6, låg närmaste fjärrvärmeledning i Borggatan och därför grävdes ett ca 15,5 m långt, ca 0,5 m brett och ca 0,8 m djupt schakt därifrån. Schaktet dokumenterades med profilritning längs den västra schaktväggen och med digitalfotografier. Totalt omfattade de båda förundersökningarna ca 16,5 m².

Ett antal föremål tillvaratogs. Dessa förvaras, i avvaktan på slutgiltig fyndfördelning, i läns museets klimatanpassade magasin under accessionsnummer ÖLM C 4517. Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands läns museum.

Figur 6. Schaktet i Follingegatan 12. Foto Mats Magnusson, ÖLM.

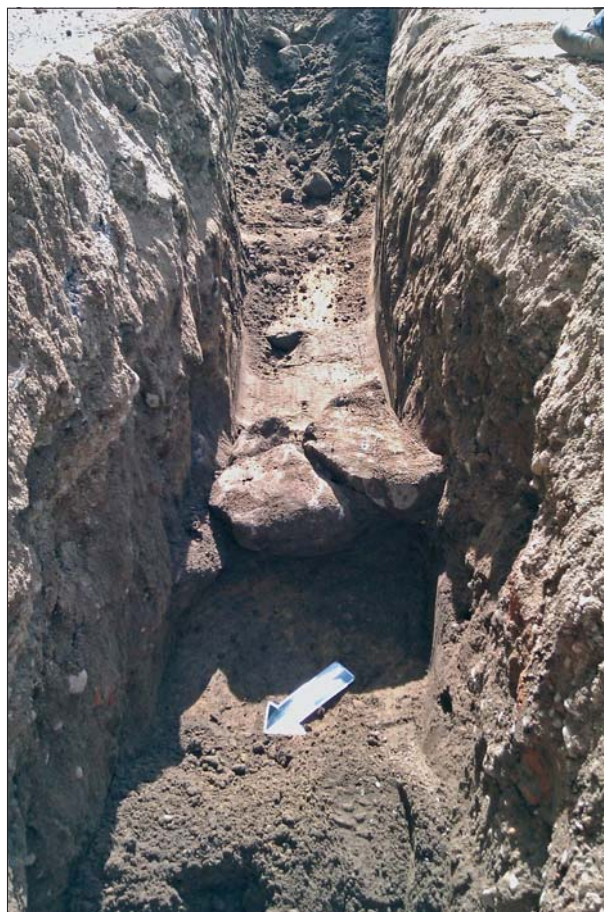
Resultat

Follingegatan 28

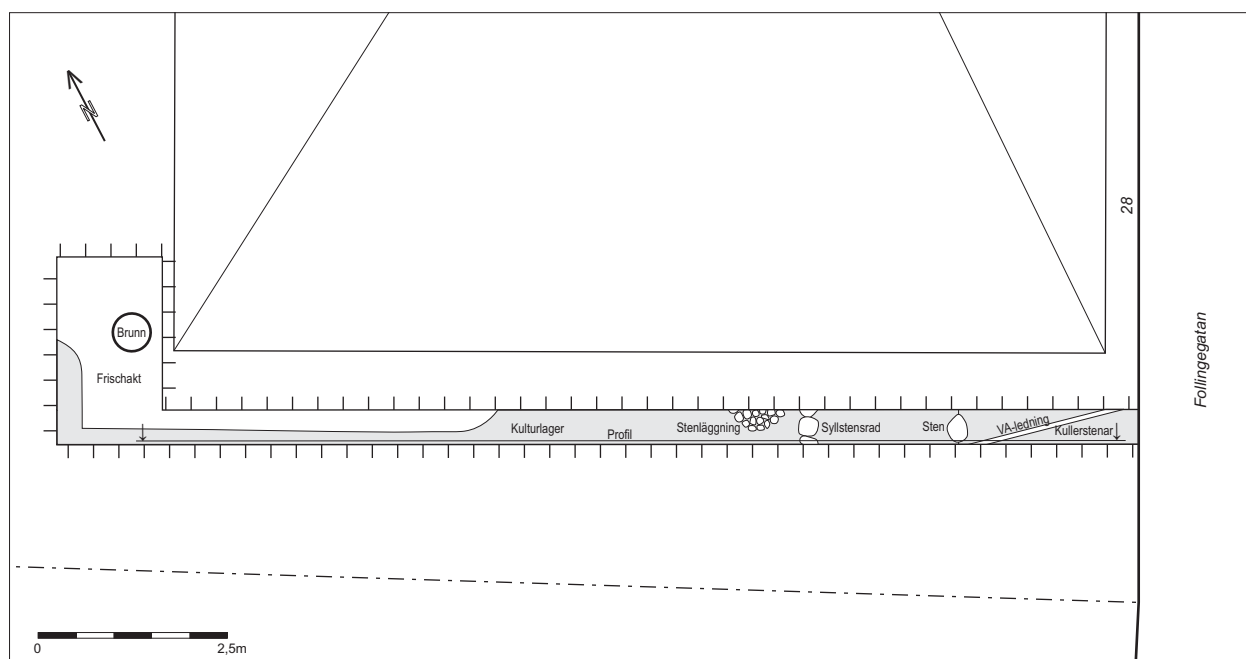
Schaktet i Follingegatan 28 gick till viss del i det frischakt som uppkommit vid byggandet av den befintliga fastighetens källare. En 0,1-0,2 m bred strimma kulturlager kunde följas längs schaktets sydvästra sida utmed fastighetens gavel. Frischaktet sträckte sig ca 6 m från fastighetens västra hörn ut mot gatan för att därefter upphöra då det endast var grävt för källare under delar av fastigheten.

I samband med att frischaktet upphörde påträffades en bevarad stenläggning på ca 0,6 m djup. Stenläggningen kunde tydligt följas i ca 1,7 m men kan möjligen ursprungligen ha sträckt sig fram till den syllstensrad som korsade schaktet ca 4,0 m från husets södra hörn. Syllstensraden uppträdde på ca 0,5 m djup och hade bredd av ca 0,4 m. Konstruktionen var placerad i ett svartgrått humöst kulturlager men hör nog snarare tidsmässigt ihop med det överliggande grå sandiga kulturlagret. Även stenläggningen tillhör detta kulturlager som innehåller fynd av kritpipor och yngre rödgoods med vitleredekor vilket ungefärligt placerar syllstensgrundens och stenläggnings tillkomsttid till sent 1600-tal eller 1700-tal.

Då ingen annan syllstensrad påträffades längs schaktet kan man anta att en sådan funnits i den av vattenledning störda delen av schaktet närmast Follingegatan. En större sten framkom invid det störda området, men den kunde inte knytas till någon bevarad konstruktion.

Figur 7. Syllstensraden, Follingegatan 28. Foto Mats Magnusson, ÖLM.

Figur 8. Schaktet vid Follingegatan 28 med syllstensraden markerad.

Figur 9. Kartöverlägg med 1713 års karta över Skänninge adresskarta. Schakten på Follingegatan 12 och 28 är markerade i brunt.

Follingegatan 12

Schaktet tog sin början vid grunden till ett äldre stall på adressen Follingegatan 12 och fortsatte ut till Borggatan. Under gårdsplanens grusläggning framkom resterna efter en kullerstensgata, på ca 0,3 djup, som löpt längs den gränd som ännu finns kvar parallellt med Borggatan. Kullerstensgatan var till stor del genomgrävd av ett schakt för elkabel. Gatan kan ses på 1713 års karta över Skänninge och är då den enda större gata, inom kvarteret, som leder från Follingegatan ner till Skenaån (se figur 9).

Utmed schaktet framkom vad som sannolikt är undergrunden, i form av gul sand, på några platser. Kulturlagren som överlagrade undergrunden var mycket fyndfattiga.

Fyndmaterialet

De fynd som omhändertogs framkom i schaktet på Follingegatan 28. Fynden påträffades i lager 6 och 7 längs med profilen. Totalt är det 11 fyndposter innehållandes keramik, kritpipor, glas och ett margspaltat rörben. Keramikens sammansättning och glasyr tillsammans med kritpiporna ringar in kulturlagrens avsättningsperiod till, som äldst, sent 1600-talet och senare.

Referenser

Björkhager V & Feldt A-C. 2007. *Arkeologi vid Lindbladsskolan 1994-2004*. Kv Skrivaren 1, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Arkeologisk förundersökning. Rapport 2007:55. Östergötlands länsmuseum. Linköping.

Feldt A-C & Skoglund (Ohlsén) M. 1994. *Roslundsskolan*. Arkeologisk förundersökning, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Rapport. Östergötlands länsmuseum

Feldt A-C. 2001. *Follingegatan 27*. Arkeologisk förundersökning, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötland. Arkeologisk förundersökning. Rapport 80:2001. Östergötlands länsmuseum. Linköping.

Feldt A-C & Lindberg M. 2002a. *Äldre järnålder och medeltida byggnader i centrala Skänninge*. Arkeologisk förundersökning 1993 och 1994. Kv Jarlen 7, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Arkeologisk förundersökning. Rapport 32:2002. Östergötlands länsmuseum. Linköping.

Feldt A-C & Lindberg M. 2002b. *Follingegatan – Bjälbogatan*. Arkeologisk förundersökning 1993. Follingegatan 3-8 och Bjälbogatan 22-24, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Arkeologisk förundersökning. Rapport 55:2002. Östergötlands länsmuseum. Linköping.

Fynd	Antal	Föremål	Typ	Del	Specialbenämning	Material	Material	Teknik	Längd	Bredd
C4517:1	1	Kärl	Trebensgryta	Botten	Yngre rödgods	BII:4		Drejat		
C4517:2	1	Kärl	Trebensgryta	Ben	Yngre rödgods	BII:4		Tummat	68	
C4517:3	1	Kärl		Buk	Yngre rödgods	BII:4		Drejat		
C4517:4	1	Kärl	Fat	Kant	Yngre rödgods	BII:4	Vitlera	Drejat		
C4517:5	1	Kärl		Mynning	Yngre rödgods	BII:4		Drejat		
C4517:6	1	Kärl		Buk	Yngre rödgods	BII:3		Drejat		
C4517:7	1	Kärl	Trebensgryta	Botten	Yngre rödgods	BII:4		Drejat		
C4517:8	1	Kakel	Rumpkakel			Lera		Slaget		
C4517:9	2	Pipa	Kritpipa	Skaft		Piplera		Pressat		
C4517:10	6	Glas	Fönsterglas			Glas		Blåst		
C4517:11	3	Ben	Animalie	Blandat		Ben		Hugget		

Tabell 1. Fyndlista.

Feldt A-C & Lindberg M. 2003. *Follingegatan och kv Folkungen 4-5*, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Arkeologisk förundersökning. Rapport 87:2003. Östergötlands länsmuseum. Linköping.

Feldt A-C. 2004a. *Före staden. Preurbana lämningar i Skänninge*. C-uppsats. Institutionen för Arkeologi och Antik historia, Uppsala Universitet.

Feldt A-C. 2004b. *Två vattenläckor i Follingegatan*. Kv Tullnären 20 och Väpnaren 13, Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Arkeologisk förundersökning. Rapport 2004:20. Östergötlands länsmuseum. Linköping.

Feldt A-C. 2005. *Medeltida kulturlager i Borggatan*. Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Arkeologisk förundersökning. Rapport 2005:13. Östergötlands länsmuseum. Linköping.

Lindgren-Hertz L. 1994. *Kv Folkungen 4-5*. Arkeologisk förundersökning. Skänninge stad, Mjölby kommun, Östergötlands län. Rapport. Riksantikvarieämbetet.

Hasselmo M. 1983. *Skänninge, Medeltidsstaden 40*, Riksantikvarieämbetets och Statens Historiska Museer. Rapport. Stockholm

Fornminnesregistret för Skänninge stad.

Lantmäteristyrelsens kartarkiv

LMS, akt D98-1:5, Ägomätning över Skänninge stad 1713.

Figur 10. C4517:5. Fragment av kärl med annorlunda bränd yta. Foto Lasse Norr, ÖLM.

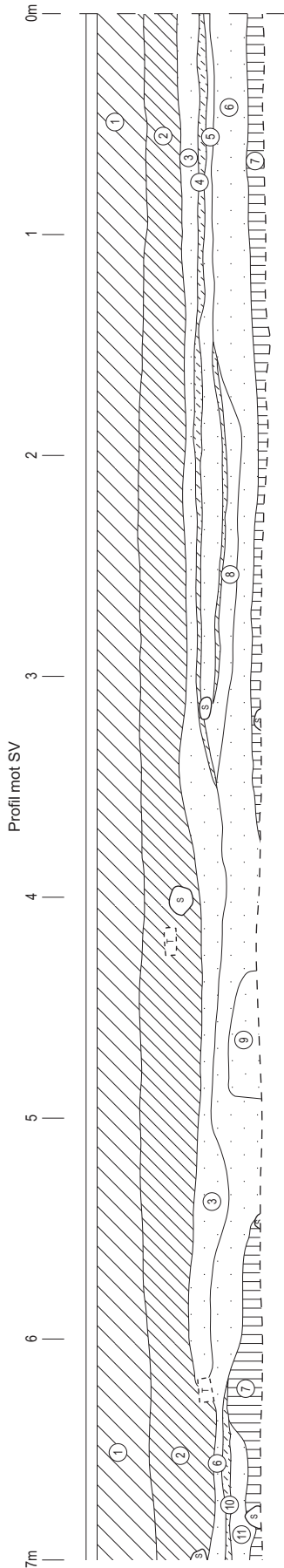
Figur 11. C4517:10. Fragment av fönsterglas, två av dem har tydlig smältrand. Foto Lasse Norr, ÖLM.

Tjocklek	Diam	Vikt	Fragm	Ruta	Lager	Anmärkning
		86,2	F		L6/L7	
		82,3	F		L6/L7	Klar glasyr.
		2,2	F		L6/L7	Klar glasyr.
		20,6	F		L6/L7	Klar och grön glasyr.
	110	50,6	F	0-1 m	L6/L7	Klar glasyr. Skarp gräns mellan bränd och obränd yta på utsidan, glasyr-rinning i gränsen.
		8	F		L6/L7	Spjälkat.
		12,3	F, 3		L6/L7	Spjälkat. "Benfäste". Fragmenten har passning.
		9,2	F		L6/L7	
		5,4	F		L6/L7	A: 36x8 mm; B: 38,5x7,5 mm.
1,7		42,3	F	1-3 m	L7	Relativt stora fragment. Antydning till glaspest. Två av fragmenten har kraftig smältrand.
		42,3	F		L6/L7	Ett rörben klivet.

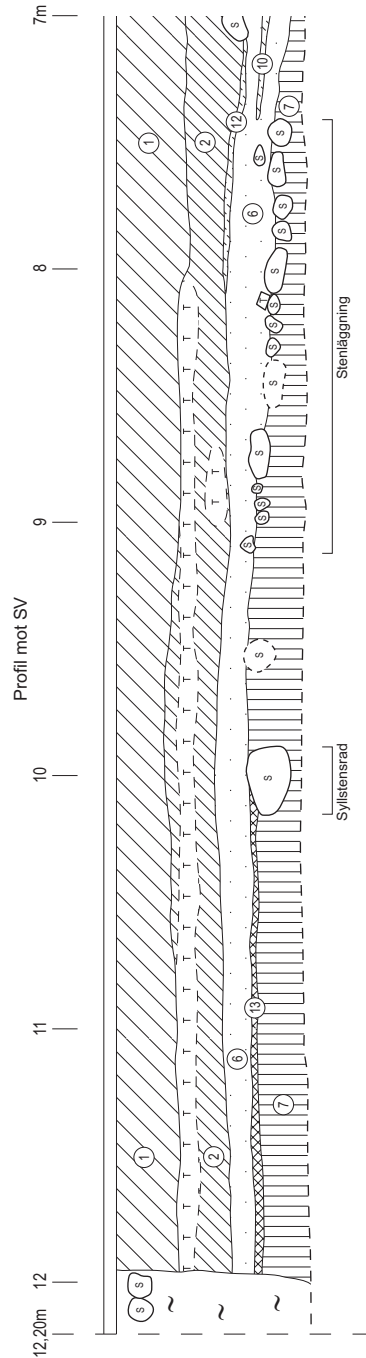
Tekniska uppgifter

Lokal	Follingegatan 28 och 12
Stad	Skänninge
Kommun	Mjölby
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnummer	RAÄ 5
Ekonomiska kartans blad	085 41 (8F 4b Skänninge)
Koordinater	X6474606, Y1457813 och X6474736, Y1457818
Koordinatsystem	RT 90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning, schaktövervakning
Länsstyrelsens dnr	431-2370-10 och 431-2575-10
Länsstyrelsens handläggare	Magnus Johansson
Länsstyrelsens beslut	2010-05-25 och 2010-06-03
ÖLM dnr	272/10 och 322/10
ÖLM projektnr	531117 och 531132
Uppdragsgivare	Mjölby-Svartådalen Energi AB
Kostnadsansvarig	Mjölby-Svartådalen Energi AB
Projektledare	Mats Magnusson
Rapportarbete	Mats Magnusson
Fältarbetstid	2009-05-27 och 2010-06-03
Totalt undersöktes	Ca 33 löpmeter/16,5 m ²
Fynd	ÖLMC4517:1-11
Foto	Digitala
Analys	-
Grafik	Mats Magnusson
Renritning	Lasse Norr
Grafisk form	Lasse Norr
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273	Rapport 2010:54 © Östergötlands länsmuseum

Dnr 272/10:2

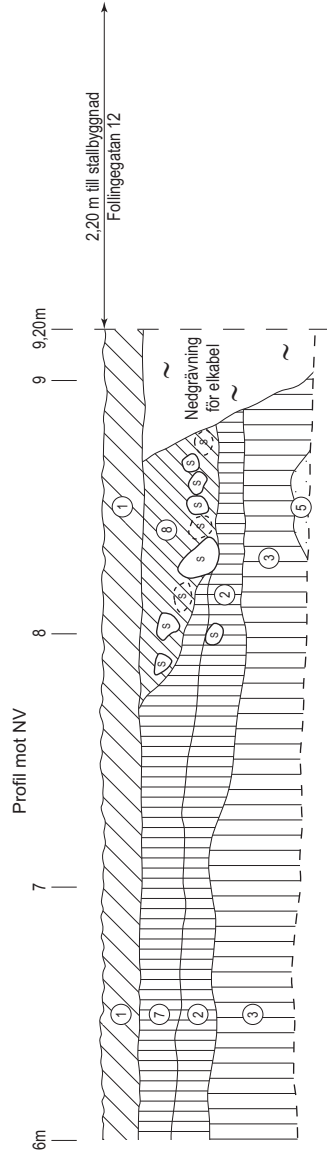
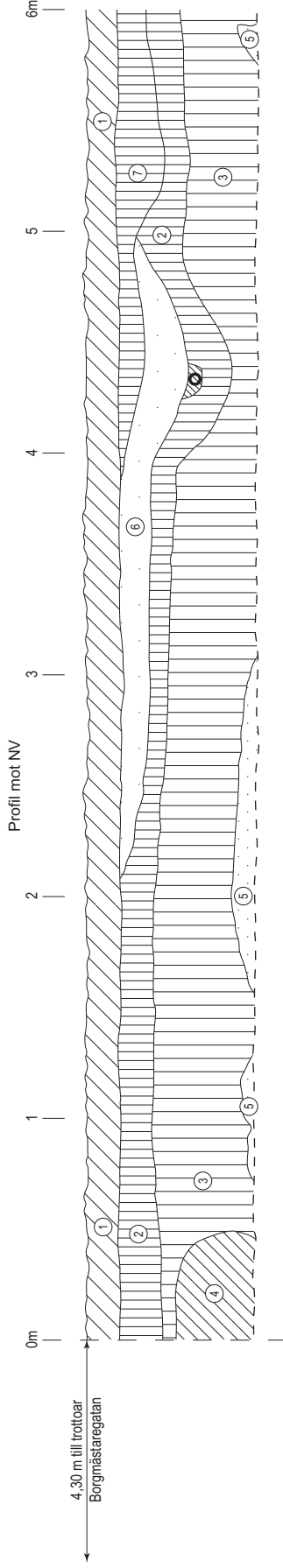

- 1 Fyllnadsmassor. Grå sand med sten.
- 2 Brungrå sand med mindre stenar.
- 3 Gulbeige fin sand med inslag av småsten och mörkare strimmor.
- 4 Mörkgrå humösa sand (brandlager?).
- 5 Beige fin sand.
- 6 Grå siltig sand med stenar 0,03-0,10 m. Innehåller kripipor och rödgods. Kulturlager. Svartgrått, humöst. Innehåller rödgods och ben.
- 8 Beige siltig sand, mörk strimma i toppen.
- 9 Nedgrävning. Gul fin sand.
- 10 Brungrå humös jord.
- 11 Beige sand.
- 12 Brun humös jord.
- 13 Svart sotigt brandlager.

Follingegatan 28
 Skänninge stad
 Mjölby kommun, Ög
 RAA 5
 Profilritning
 Skala 1:20
 Dnr 272/10
 2010-05-27 Mats Magnusson
 Renritning Lasse Norr

- 1 Gårdsplan. Grått grus.
- 2 Kulturlager. Gråsvart, sandigt, humöst.
- 3 Kulturlager. Beigebrunt, sandigt med sandinfiltration.
- 4 Nedgrävning. Sand och lera varvat.
- 5 Undergrund. Gul sand.
- 6 Sandlager. Gulbeige med inslag av kollinser.
- 7 Kulturlager. Brunt, sotigt, humöst med tegel.
- 8 Sandlager med steniäggning. Grått, grusigt. F 4 gränd med kullerstensgata.

Föllingegatan 12
 Skärninge stad
 Mjölby kommun, Ög
 RAÄ 5
 Profiriting
 Skala 1:20
 Dnr 322/10
 2010-06-03 Mats Magnusson
 Renritning Lasse Noir

Östergötlands länsmuseum utförde den 27 maj och den 3 juni 2010 två arkeologiska förundersökningar, i form av schaktningsövervakningar, i samband med att två fastigheter anslöts till fjärrvärme utmed Follingegatan i Skänninge stad, Mjölby kommun. På Follingegatan 28 påträffades en stensättning och en syllstensrad i schaktet som totalt omfattade ca 17,5 löpmeter. I det 15,5 löpmeter långa schaktet på Follingegatan 12 framkom delar av en kullerstensgata som finns utmärkt på 1713 års karta. Fynd i samband med schaktningen på Follingegatan 28 placerar anläggningarna till tiden kring år 1700 och framåt. Från schaktningsövervakningen på Follingegatan 12 tillvaratogs inga fynd.